

УДК 343.13

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ОСКАРЖЕНЬ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬСЯ ПІД ЧАС СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Постановка проблеми. Кожній особі гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого. Кожна особа також має право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді (ст. 24 КПК України).

Можливість оскаржити процесуальне рішення, прийняте як під час досудового розслідування, так і судового розгляду, є складовою частиною принципу диспозитивності. Можливість оскарження рішень слідчого судді має дуже важливе значення, адже це і механізм захисту прав та свобод особи, а також один зі способів впливу учасників на хід кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання можливостей апеляційного оскарження судових рішень досліджувались такими науковцями, як: Ю.М. Грошевий, В.Т. Маляренко, В.В. Назаров, Ю.В. Скрипіна, В.М. Шаповал, О.Г. Шило, В.П. Шибіко та іншими. Разом із тим питання можливостей апеляційного оскарження рішень слідчого судді про застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування потребують більш детального вивчення з урахуванням проблем, які виникають під час практичної реалізації положень чинного кримінального процесуального законодавства.

Формулювання мети та завдань дослідження. Метою цієї роботи є вивчення окремих питань щодо оскаржень рішень слідчого судді, які приймаються під час судового контролю у разі застосування запобіжних заходів.

Виклад основного матеріалу. Про важливість оскарження рішень слідчого судді, зокрема рішень про обрання запобіжного заходу, свідчить і статистична інформація.

Зокрема, варто зазначити, що за I півріччя 2018 року до апеляційних суддів надійшло 12 338 апеляційних скарг на рішення слідчих суддів, із них було задоволено 3 147, залишено без змін – 7 496 та інші були скасовані [1]. Водночас кількість заяв, клопотань і скарг до слідчого судді місцевого суду за I півріччя 2018 року становила близько 434 665, з яких задоволено – 336 750, не розглянуто – 2 269 із загальної кількості [2].

Таким чином, кількість апеляційних скарг на ухвали слідчих суддів порівняно з кількістю, що надходить до місцевих загальних судів, менша в 36 разів. I здебільшого апеляційні інстанції залишають без

zmін ухвали слідчих суддів місцевих судів. Велика кількість ухвал слідчого судді під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні оскаржуються в апеляційному порядку.

Як правильно зазначає Д.І. Клепка, процесуальні відносини, що виникають під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності у досудовому провадженні, можна охарактеризувати як забезпечувальні, порівнюючи із процесуальними відносинами, що виникають під час основного провадження, тому що, з одного боку, вони створюють необхідні умови для здійснення основного провадження, а з іншого – забезпечують дотримання прав і свобод людини під час досудового розслідування [3].

Правова природа рішень слідчого судді зумовлює необхідність постановки питання про можливу активність слідчого судді. Дискреційні повноваження слідчого судді під час вирішення питань, віднесені до його компетенції, обмежені законодавчим положенням, згідно з яким слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише питання, винесені на їхній розгляд сторонами й віднесені до їхніх повноважень процесуальним законом (ч. 3 ст. 26 КПК України).

У юридичній літературі неодноразово вказувалося, що, маючи виключно пасивні повноваження, захистити й забезпечити конституційні права і свободи людини слідчому судді буде доволі важко. З урахуванням того, що він не виступає жодною зі сторін кримінального провадження, свою процесуальну функцію слідчий суддя має можливість виконувати лише з розумним балансом активних і пасивних повноважень стосовно дослідження обставин кримінального правопорушення та матеріалів провадження. У науковій літературі вчені цей процесуальний стан слідчого судді назвали « ситуативна активність слідчого судді » [4, с. 24].

Процес апеляційного оскарження рішень слідчого судді, які приймаються під час судового контролю у разі застосування запобіжних заходів, має автономний характер у системі кримінального процесу та характеризується особливим предметом оскарження.

Тому є також достатня кількість випадків, коли судді апеляційної інстанції скасовують ухвали слідчих суддів. Про вказані проблеми оскарження рішень слідчого судді, які приймаються під час судового контролю у разі застосування запобіжних заходів, викладено нижче.

Оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку. Тому перш за все необхідно окреслити перелік ухвал слідчого судді, що підляга-

ють апеляційному провадженню відповідно до КПК України. Так, згідно з ч. 1 ст. 309 КПК України, такі види ухвал слідчого судді можуть оскаржуватися, а саме про:

- 1) відмову у наданні дозволу на затримання;
- 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;
- 3) подовження строку тримання під вартою або відмову в його подовженні;
- 4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;
- 5) подовження строку домашнього арешту або відмову в його подовженні;
- 6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;
- 7) подовження строку тримання особи в приймальному-розподільному для дітей або відмову в його подовженні.

Аналізуючи цей виключний перелік щодо оскарження ухвал про застосування запобіжних заходів у досудовому розслідуванні, слід констатувати, що законодавець відніс до цього списку тільки ухвали слідчих суддів, що стосуються найбільш суворих видів запобіжних заходів, котрі істотно обмежують конституційні права, свободи та законні інтереси особи.

Поряд із цим слід відзначити, що подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді зупиняє нарання нею законної сили, однак не зупиняє згідно з ч. 2 ст. 400 КПК України її виконання.

Водночас процесуальний порядок апеляційного перегляду ухвал слідчого судді визначений ст. 422 КПК України і, безперечно, такий порядок відрізняється від здійснення апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених судом першої інстанції (ч. 1, 2 ст. 392 КПК України). Вказана різниця перш за все характеризується різним предметом оскарження, відповідно строками і порядком розгляду. Для прикладу, варто зазначити, що процесуальні дії, які встановлені в ст. ст. 398, 399 КПК України, під час розгляду скарги на ухвалу слідчого судді не проводяться.

Характеризуючи процесуальний порядок перегляду ухвали слідчого судді, доцільно зазначити, що суддя-доповідач у день надходження апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді або в крайньому разі наступного дня після її надходження, витребовує матеріали кримінального провадження, що наявні в суді першої інстанції.

Слід зазначити, що апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді розглядається не пізніше як через три дні, тобто не пізніше четвертого дня з дня її надходження до суду апеляційної інстанції. Встановлений у ч. 2 ст. 422 КПК України строк апеляційного розгляду свідчить про те, що у цих часових межах суд апеляційної інстанції має розпочати розгляд апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді. Тобто, як визначено в Інформаційному листі ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження»,

якщо в судове засідання на судовий виклик суду не з'явився учасник кримінального провадження, участь якого відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства чи за рішенням суду є обов'язковою, суд з власної ініціативи може застосувати до нього привід або вжити інших заходів для забезпечення його участі в судовому засіданні та призначити судове засідання на інший день [5].

На практиці трапляються випадки, коли суди неправильно застосовують одну й ту ж норму права. Так, результатами таких неправильних тлумачень одних і тих самих норм права є відсутність уніфікованого та единого підходу судів апеляційної інстанції в частині прийняття до розгляду та розгляду по суті апеляційних скарг сторін кримінального провадження на ухвалу слідчого судді про обрання стосовно особи запобіжного заходу, винесених за результатами розгляду клопотання слідчого (прокурора) за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України.

Вказане пояснюється тим, що ч. 6 ст. 193 КПК України передбачено виняток із загальної норми ч. 1 ст. 193 КПК України, що передбачає єдиний випадок, коли розгляд клопотання про обрання щодо особи запобіжного заходу може здійснюватися без участі підозрюваного (обвинуваченого).

При цьому незалежно від зазначеного суб'єктного складу осіб, які беруть участь під час розгляду клопотання слідчого (прокурора), предмет такого розгляду залишається незмінним – оцінка наявності та (або) відсутності правових підстав для застосування заходів забезпечення кримінального примусу у формі тимчасового обмеження прав людини з метою припинення кримінального правопорушення, забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного [6].

Однак судова практика в частині, що стосується апеляційного оскарження стороною кримінального провадження ухвал слідчого судді, винесених за результатами розгляду клопотання слідчого (прокурора) в порядку, передбаченому ч. 6 ст. 193 КПК України, є неоднозначною.

Так, ухвалою Печерського районного суду м. Києва було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою відповідно до ч. 6 ст. 193 КПК України, а саме обрано запобіжний захід за відсутності підозрюваного. У подальшому таку ухвалу слідчого судді було оскаржено до Апеляційного суду м. Києва. Своєю чергою суд апеляційної інстанції відмовив у відкритті апеляційного провадження, посилаючись на те, що така ухвала слідчого судді не підлягає оскарженню, оскільки не визначена в статті 309 КПК України.

Аргументуючи таку ухвалу, головуючий судя зазначив, що рішення слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, прийняте у порядку, передбаченому ч. 6 ст. 193 КПК України, окремому оскарженню не підлягає.

Захисник, звичайно, звернувся із касаційною скаргою до суду. Тому ухвалою Колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спе-

ціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі № 243/9993/15-к від 09.06.2017 року було визначено, що, виходячи зі змісту статей 177, 178, 194, 196 КПК України, терміни «застосування запобіжного заходу» та «обрання запобіжного заходу» є аналогічними за своєю правою природою. Тому ці два поняття мають однакові процесуальні наслідки для підозрюваного у кримінальному провадженні.

Крім того, нормами КПК України не визначено іншої ухвали слідчого судді, окрім ухвали про застосування запобіжного заходу під час вирішення питань, пов’язаних із запобіжними заходами. Тому постановлення слідчим суддею ухвали про обрання запобіжного заходу не є перешкодою для її апеляційного оскарження відповідно до приписів чинного кримінального процесуального законодавства [7].

Враховуючи вищевказане, доцільно вказати, що до процесуального порядку застосування запобіжних заходів входять такі складники: 1) прийняття рішення про обрання запобіжного заходу; 2) подовження строку запобіжного заходу; 3) зміна запобіжного заходу; 4) скасування запобіжного заходу; 5) припинення дії запобіжного заходу.

Відповідно до узагальнень ст. ст. 309, 310 КПК України скарги на інші ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу під час досудового розслідування оскарженю не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Однією з проблем під час апеляційного оскарження ухвал слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту є те, що відповідно до ст. 309 КПК України апеляційному перегляду такі ухвали можуть бути тільки передані у разі оскарження строку перебування під домашнім арештом, а також сам факт застосування цього виду запобіжного заходу.

Однак на практиці прокурори досить часто оскаржують ухвали слідчого судді, суду про відмову в задоволенні клопотання про зміну запобіжного заходу. Тому такі апеляційні скарги прокурорів суди повертають, мотивуючи це тим, що такий вид ухвал не закріплений в статті 309 КПК України і тому не може бути предметом апеляційного перегляду.

Трапляються випадки, коли прокурор оскаржує ухвалу слідчого судді про застосування домашнього арешту в тій частині, що стосується умов застосування до підозрюваного чи обвинуваченого домашнього арешту.

Так, ухвалою слідчого судді Краматорського міського суду Донецької області від 28.12.2015 року до підозрюваного в скoenні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 135 КК України, застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, заборонивши останньому залишати житло в період часу з 19.00 до 08.00 [8]. На зазначену ухвалу слідчого судді прокурор подав апеляційну скаргу, в якій просить частково скасувати ухвалу та ухвалити нове рішення, яким застосувати до підозрюваного запобіжний захід у вигляді домашнього арешту цілодобово

на строк до 60 діб. Свої доводи мотивував тим, що рішення слідчого судді у цієї частині винесено незаконно та необґрутовано без урахувань конкретних обставин скoenого кримінального правопорушення [9].

Колегія суддів вивчила матеріали кримінального провадження, а також доводи прокурора, що викладені в апеляційній скарзі, та дійшла висновку, що апеляційну скаргу прокурора слід залишити без задоволення. Вказане рішення Апеляційний суд Донецької області мотивував тим, що сутність застосування такого запобіжного заходу, як домашній арешт, полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Водночас у ч. 4 ст. 309 КПК України вказано, що в апеляційному порядку можуть переглядатися тільки ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або в його застосуванні, однак не передбачено оскарження умов домашнього арешту.

Така позиція судді є не досить виправдана. Оскільки прохання прокурора про зміну умов домашнього арешту є цілком обґрутованим, оскільки період доби, на який застосовується домашній арешт, є досить серйозним показником суровості застосування запобіжного засобу, за цим критерієм визначається ступінь ізольованості особи від суспільства. Тому умови перебування під домашнім арештом мають бути також предметом апеляційного перегляду.

З огляду на вказане, слід внести відповідні зміни до статті 309 КПК України та підпункт 4 частини 1 цієї статті викласти в такій редакції: «застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, умови застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні».

Поряд із цим також необхідно внести певні зміни і в суб’єктний склад учасників, які мають право подавати клопотання про подовження строку застосування такого запобіжного заходу, як домашній арешт. Зокрема, ч. 6 ст. 181 КПК України визначено, що у разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути подовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 КПК України.

На практиці трапляються випадки, коли суди відмовляють у задоволенні клопотання про подовження строку перебування підозрюваного чи обвинуваченого під домашнім арештом з огляду на те, що клопотання подане слідчим, який є неналежним суб’єктом для подання такого роду клопотань у розумінні чинного кримінального процесуального законодавства.

Вказана ситуація є не досить виправдана з точки зору системності застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві, оскільки, наприклад, клопотання про застосування такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, має право подавати як слідчий за погодженням з прокурором, так і прокурор (ч. 1 ст. 199 КПК України).

Тому, враховуючи те, що тримання під вартою є більш суворим видом запобіжного заходу, то досить логічно внести зміни до суб'єктного складу осіб, які мають право подавати клопотання про застосування домашнього арешту, що має бути аналогічний суб'єктному складу осіб, що подають до слідчого судді клопотання про тримання під вартою.

Тому вважаємо за потрібне внести зміни до ч. 6 статті 181 КПК України та викласти цю частину статті у такій редакції: «Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути подовжений за клопотанням прокурора або слідчого за погодженням з прокурором у межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу...».

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З огляду на вищевикладене, варто зазначити, що є певні проблеми під час апеляційного перегляду ухвал слідчих суддів про застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Однак слід відзначити, що кількість ухвал апеляційного суду не є досить великою, оскільки право подати апеляційні скарги на ухвали слідчих суддів про обрання запобіжних заходів обмежене, точніше сказати, що в КПК України наведений виключний перелік ухвал слідчих суддів, що можуть переглядатися в апеляційному порядку. Однак це не свідчить про відсутність проблем та прогалин у цій сфері. Тому запропоновано деякі законодавчі зміни із вказаної проблеми, що, на думку автора цього дослідження, забезпечать належне функціонування інституту оскарження ухвал слідчих суддів про застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні.

Леон Я.О. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ОСКАРЖЕНЬ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬСЯ ПІД ЧАС СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Статтю присвячено розгляду питань щодо можливості оскарження рішень слідчого судді, а саме ухвал про застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування. Проаналізовано випадки можливого апеляційного оскарження рішень слідчого судді про застосування запобіжних заходів, зокрема тримання під вартою та домашнього арешту. Внесено пропозиції про удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства щодо можливості оскарження рішення про застосування домашнього арешту.

Ключові слова: слідчий суддя, права та свободи особи, запобіжний захід, ухвала, домашній арешт, тримання під вартою.

Леон Я.А. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПО ОБЖАЛОВАНИИ РЕШЕНИЯМ СЛЕДСТВЕННЫХ СУДЕЙ, КОТОРЫЕ ПРИНИМАЮТСЯ В ХОДЕ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ МЕР ПРЕСЕЧЕНИЯ

Статья посвящена рассмотрению вопросов о возможности обжалования решений следственного судьи, а именно постановлений о применении мер пресечения во время досудебного расследования. Проанализированы случаи возможного апелляционного обжалования решений следственного судьи о применении мер пресечения, в частности содержания под стражей и домашнего ареста. Внесены предложения по усовершенствованию действующего уголовного процессуального законодательства относительно возможности обжалования решения о применении домашнего ареста.

Ключевые слова: следственный судья, права и свободы личности, мера пресечения, постановление, домашний арест, содержание под стражей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Звіт апеляційних судів про розгляд судових справ за I півріччя 2018 року. *Судова влада*. 2018. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/court_statistics_2018_first_qv (дата звернення: 19.03.2018).
2. Звіт місцевих судів про розгляд судових справ за I півріччя 2018 року. *Судова влада*. 2018 р. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/court_statistics_2018_first_qv (дата звернення: 19.03.2018).
3. Клепка Д.І. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування як окремий вид провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09. Київ. 2017. 20 с.
4. Маркуш М.А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України : монографія. Харків : СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. 208 с.
5. Конституційне звернення з питань офіційного тлумачення положень п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК України № 195 від 17.02.2015 року. Адвокат АО «АВЕР ЛЕКС» Федоренко І.Л. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/14-343.pdf>. (дата звернення: 19.03.2018).
6. Ухвала Колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі № 243/9993/15-к від 09.06.2017. *База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67179486> (дата звернення: 19.03.2018).
7. Ухвала Краматорського міського суду Донецької області від 28.12.2015 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54887223>. (дата звернення: 19.03.2018).
8. Про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту : Наказ МВС України від 13.07.2016 № 654. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1087-16>. (дата звернення: 19.03.2018).

Leon Ya.O. SOME QUESTIONS ABOUT DECISIONS OF THE INVESTIGATIVE JUDGE, ACCEPTED IN THE CASE OF THE JUDICIAL CONTROL DURING THE APPLICATION OF THE PREVENTIVE MEASURES

The right to appeal against procedural decisions, actions or inaction of the court, investigative judge, prosecutor, investigator is guaranteed to every person. Each person also has the right to review a judgment, a court order regarding the rights, freedoms or interests of a person, by a court of a higher level in the manner prescribed by the criminal procedural law, regardless of whether such person participated in the trial (Article 24 of the Criminal Procedure Code of Ukraine).

The possibility of challenging a procedural decision made both during pre-trial investigation and on trial is an integral part of the principle of discretion. The possibility of challenging the decisions of an investigative judge is very important as it is a mechanism for protecting the rights and freedoms of the individual, as well as one way of influencing participants in the course of criminal proceedings.

The legal nature of the decisions of the investigating judge determines the need to raise the question of the possible activity of the investigating judge. Discretionary powers of the investigating judge during the decision of issues within his competence are limited by the legislative provisions, according to which the investigating judge, the court in a criminal proceedings solve only issues submitted to them by the parties and assigned to their authority by the procedural law (Part 3 of Art. 26 Criminal Procedure Code of Ukraine).

The legal literature has repeatedly stated that, having exclusively passive powers, protecting and ensuring the constitutional rights and freedoms of an investigating judge will be quite difficult. Given that he does not advocate any of the parties to the criminal proceedings, his investigating judge has the opportunity to perform his procedural function only with a reasonable balance of active and passive powers in relation to the investigation of the circumstances of the criminal offense and the materials of the proceedings.

The process of appeal against decisions of an investigating judge, which are taken during judicial control in the application of preventive measures, is autonomous in the criminal process system and is characterized by a special subject of appeal.

Therefore, there is also a sufficient number of instances when judges of the appellate court cancel the judgments of investigative judges. The mentioned problems of appealing decisions of an investigative judge, which are taken during judicial control during the application of preventive measures, were considered in the article.

The appeal review of the decisions of the investigative judge is carried out in an appeal procedure.

At the same time, there are certain problems during the appeal review of the decisions of investigative judges regarding the application of preventive measures in criminal proceedings. However, it should be noted that the number of decisions of the Court of Appeal is not large enough, since the right to file appeals against the decisions of investigative judges on the selection of preventive measures is limited, more precisely, that the CPC of Ukraine contains an exclusive list of decrees of investigating judges, which can be reviewed in the appeal procedure. However, this does not mean that there are no problems and gaps in this area. Therefore, the article proposes some legislative changes in the mentioned problem, which in the opinion of the author of this study will ensure the proper functioning of the institute of appeals against the decisions of investigative judges on the application of preventive measures in criminal proceedings.

Key words: investigative judge, rights and freedoms, preventive measure, decree, domestic arrest, detention.